

«Тасдиқ мекунам»

Президенти Академияи таҳсилоти Тоҷикистон
академики АТТ Бобизода Ғ.

Бобизода Ғ.

«10» сентябри соли 2019

ХУЛОСАИ

Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ба рисолаи номзадии Саидахмадов Мирзоҳомид Мирзоевич дар мавзӯи «Методикаи таълими рӯзгору осор ва андешаҳои Абӯханифаи Нуъмон ибни Собит Имоми Аъзам дар муассисаҳои таълимӣ»

Рисолаи номзадии Саидахмадов М.М. дар мавзӯи «Методикаи таълими рӯзгору осор ва андешаҳои Абӯханифаи Нуъмон ибни Собит Имоми Аъзам дар муассисаҳои таълимӣ» дар Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ба анҷом расидааст. Дар давраи омода кардани рисола Саидахмадов М.М. унвонҷӯии Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон пазируфта шудааст. Роҳбари илмии унвонҷӯӣ доктори илмҳои филологӣ, профессор Исрофилниё Шарифмурод Раҳимзода мебошад.

Шуъбай илм ва инноватсияи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон бо иштироки мутахассисон аз Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи Ба номи Абдурахмон Ҷомии АТТ баъд аз баррасии муфассали рисолаи Саидахмадов М.М. ба хулосаи зер расид:

Рисола дар мавзӯи «Методикаи таълими рӯзгору осор ва андешаҳои Абӯханифаи Нуъмон ибни Собит Имоми Аъзам дар муассисаҳои таълимӣ» таҳқиқоти комилу анҷомёфтаи илмист, ки дорои аҳаммияти назарӣю амалӣ ва навгонии илмӣ мебошад. Муаллиф пажӯҳиши пурдомана ва муфассалеро анҷом додааст, ки он дар шакли рисолаи илмӣ таҳия гардидааст.

Рисола бо масъалагузориҳои чиддии илмӣ, хулосаю баррасии далелнок ва масъалагузориҳои бочуръатона пеши назар меояд. Муаллиф масоили ба миён гузоштаро бо низоми ва дар сатҳи хуби илмӣ ҳаллу фасл кардааст.

Аҳаммияти пажӯҳиши мавзӯи рисола дар он аст, ки бори нахуст таълими рӯзгору осор ва андешаҳои Имоми Аъзам (р) ва шеваи тадриси мазҳаби ҳанафӣ таҳқиқ шуда, роҳҳои нисбатан осони шинохти ин мазҳаб ва тарзи дурусти таълими он дар зинаҳои таҳсил таъйин шудааст. Дар рисола бори аввал шеваи дарсгӯии Имоми Аъзам (р) дар ҳалқаи шогирдон, баҳсҳои ӯ бо донишмандони дин, алалхусус бо намояндагони мазҳаби дигар, ҷавоб ба суолоти қорафтадагон дар масоили шаръӣ ва дигар масъалаҳои марбут ба мазҳаби ҳанафӣ баррасӣ гардидаанд.

Рисола барои шинохти мазҳаби ҳанафӣ ва таълими рӯзгору осор ва андешаҳои поягузори ин мазҳаб –Имоми Аъзам Нуъмон ибни Собит (р) аз чанд ҷиҳат судманд аст. Омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳангоми тадриси фанни «Таърихи дин», устодони донишкадаву донишгоҳҳо ҳангоми таълими фанҳои «Таърихи дин», «Диншиносӣ» ва алалхусус устодони Донишкадаи исломӣ ҳинни таълими ақоиди Имоми Аъзам (р) онро метавонанд ба сифати дастури таълимии пурғановат ва хеле арзишманд истифода баранд.

Дастовардҳои рисолаи мазкурро метавон дар раванди тарбиявӣ ва ахлоқии ҷавонон ва насли наврас аз нигоҳи дину мазҳаб дар Тоҷикистон ва дигар кишварҳои мусулмонӣ истифода кард. Унвонҷӯ зарурати омӯзиши рӯзгору осори ва таъйини методикаи таълими андешаҳои таълимию ахлоқии ин мутафаккири бузургро воқеъбинона ба миён мегузорад ва таъкид мекунад, ки омӯзиши ҳаёт ва фаъолияти пешвои мазҳаби ҳанафӣ ва фақеҳи аҳли суннат Имоми Аъзам дар мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ басо муҳим буда, хонандагонро дар рӯҳи одобу ахлоқи ҳамида, ғояҳои худшиносиву худогоҳӣ, покиву некӣ, матонату шучоат, дӯстиву бародарӣ, худофаҳмиву худотарсӣ, тамизи неку бад, ҳалолу ҳаром ва амсоли инҳо тарбият мекунад.

Унвонҷӯй дар боби якуми рисола, ки «Авзои сиёсию динӣ ва фарҳангии замони зиндагии Имоми Аъзам ва шеваи таълими онҳо» унвон дорад, дар асоси омӯзиши дақиқи сарчашмаҳои таърихӣ адабӣ ва ҷуғрофӣ қурунвустой ва асарҳои тадқиқотӣ донишмандони муосир вазъияти сиёсию иҷтимоӣ ва динии замони зиндагии Имоми Аъзам ва алалхусус шаҳрҳои Кӯфаву Макка, ки бештари умри мутафаккир дар ин шаҳрҳо гузаштааст, дақиқ муайян гардида, шеваи таълими онро нишон додааст.

Муаллифи рисола дуруст қайд мекунад, ки таълими босалоҳият ва мақсадноки замони зиндагии Имоми Аъзам заминаи мантиқие барои дарки андешаҳои ӯ муҳайё мекунад, зеро бидуни донишмандони вазъияти сиёсию иҷтимоӣ ва алалхусус динии замони зиндагии поягузори мазҳаби ханафӣ дарк ва таълими дурусти он аз имкон берун аст.

Ҷолиби тавачҷуҳ аст, ки муаллифи рисола доир ба тадриси ҳар як масъалаи марбут ба мавзӯи методи мушаххас пешниҳод мекунад. Масалан, аз он сабаб, ки вазъияти сиёсию динии замони зиндагии Имоми Аъзам доираи васеи масъалаҳоро дарбар мегирад, муаллифи рисола роҳи бештари тадриси онро ба тариқи обзорӣ медонад. Ба андешаи М. Саидахмадов, “таълими мавзӯи обзорӣ имкон фароҳам меоварад, ки хонандагон доир ба авзои сиёсию иҷтимоӣ ва алалхусус динии замони зиндагии Имоми Аъзам маълумоти кофӣ ба даст оваранд” (Автореферат, с.8). Воқеан, махсусияти мавзӯи обзорӣ дар он аст, ки масоили зиёди ин ё он мароҳили сиёсӣ, адабӣ ва ё динию фарҳангиро фаро мегирад. Бинобар ин омӯзгор бояд масоили марбут ба мавзӯи, яъне авзои сиёсию динӣ ва фарҳангии замони зиндагии мутафаккири бузургро ба таври мухтасар, фишурда амалӣ гардонад.

Дар фасли дигари боби якум замина ва омилҳои пайдоиши мазҳаби ханафӣ ва сабабҳои тақомули он дар кишварҳои мусулмонӣ, алалхусус манотиқи тоҷикнишин таҳқиқ шуда, шеваи таълиму тадриси он таъйин гардидааст. Дар фасли сеум ба таври мухтасар мақоми таълиму тарбия дар дини ислом баррасӣ шуда, шеваи таълими Қуръону суннат дар

мактаб ва мадрасаҳои асримиёнагии манотиқи тоҷикнишин, аз ҷумла Мовароуннаҳру Хуросон муайян шуда, ки барои дарки мазҳаби ҳанафӣ ва таъйини таълими дурусти он замина муҳайё кардааст.

Боби дувуми рисола «Методикаи таълими рӯзгор ва шеваи зиндагии Абӯҳанифаи Нуъмон ибни Собит (р)» унвон дошта, аз шаш фасл фароҳам омадааст, ки ҳар як масъалаи марбут ба замони зиндагӣ ва тариқи зиндагии ин мутафаккири бузурги олами ислом муфассал баррасӣ шуда, методикаи таълими он ироа шудааст. Аз ҷумла қайд гардида, ки рӯзгор ва шеваи зиндагии Имом Абӯҳанифаи Нуъмон (р) оғанда аз аҳаммияти тарбиявӣ буда, агар дуруст таълим дода шавад, дар камолоти маънавии шогирдон муассир хоҳад буд.

Муаллиф бар он андеша аст, ки «шеваи зиндагии Имом Абӯҳанифа (р) намунаи олии Инсони Комил аст, ки хонандагонро дар рӯҳияи худшиносӣ ва худошиносӣ тарбият намуда, онҳоро ба роҳи рост ҳидоят мекунад, то саодати дучаҳониро ба даст оваранд» (Рисола.32). Ҳамчунин дар фаслҳои ин боб методикаи таълими «Васиятнома»-ю «Андарзнома»-и Имоми Аъзам, шеваи таълими Имоми Аъзам дар тарбияи шогирдон, усули тадриси андешаҳои шогирдони Имом ва методикаи таълими мунозираҳои Имом Абӯҳанифа баррасӣ шуда, роҳу равиши таълими онҳо пешниҳод шудааст.

Нуктаи чолиб он аст, ки мусаннифи рисола ибтидо масъалае аз масоили марбут ба мавзӯро пешниҳод мекунад, таҳқиқу баррасӣ менамояд ва баъд аз он тарзи таълими онро бо назардошти мавазӯъ ва ба назар гирифтани синну соли хонандагон пешниҳод менамояд. Ин ҳама имкон медиҳад, ки хонандаи рисола аз чанд методи таълим дар тадриси як масъала огоҳ гардад.

Масалан, бино ба гуфтаи муаллифи рисола, «ҳангоми баррасии мавзӯи «Методикаи таълими рӯзгор ва осори шогирдони Имоми Аъзам» муаллим метавонад илова бар методҳои лексия ва нақл аз методи суҳбат истифода барад. Зеро бино ба қавли методистон, суҳбат чун усули таълим аз нақли муаллим бо чунин хусусияташ фарқ мекунад, ки агар

хангоми нақли муаллим хонандагон танҳо шунавандаи фаъол бошанд, дар чараёни аз методи суҳбат (суолу ҷавоб) ташкил намудани лаҳзаҳои дарс, аз ҷумла дар лаҳзаи баёни мавзӯи нав дар баробари муаллим хонандагон ҳам дар ҳалли масъалаҳо ширкат варзида, бо ҷавобҳои худ ва баъзан баёни фикрҳои мустақили худ саҳм мегузоранд” (Рисола, -с.,35).

Ҳангоми корбурди методи суҳбат ташкил кардани суолу ҷавоб, ки ба моҳияти мавзӯъ дахл дошта бошад, имкон фароҳам меоварад, ки масъалаҳо хубтар беҳтар ҳал гарданд. Мусанниф таъкид менамояд, ки ҳангоми истифодаи методи суҳбат омӯзгор бояд ба мазмун ва тартиби он диққат диҳад. Ҳар як суоли пешниҳодшуда бояд ҳадаферо дар дунбол дошта бошад ва шогирдонро ба андеша водорад.

Дар боби севум, ки аз бобҳои асосии рисола ба шумор меравад, ақоиди мазҳаби Имом Аъзам (р) мавриди баррасӣ қарор гирифта, шева ва тарзу усули таълими он пешниҳод шудааст. Аз ҷумла, дар фасли аввали ин боб таснифоти мутафаккир доир ба илми калом муайян гардида, шеваи таълими онҳо ироа шудааст.

Дар фасли дувуми боби севум андешаҳои ақидатии Имоми Аъзам доир ба масоили шариату имон, алалхусус масъалаи шинохти Худованд мавриди таҳқиқ қарор гирифта, шеваи тадриси босалоҳияти он пешниҳод шудааст. Аз ҷумла зикр шуда, ки ба андешаи Имом Абӯҳанифа (р) «шинохтани Худованд бо ақлу заковат вочиб аст». Яъне, аз он ҷо ки Худованд ба инсон ақлу заковат додааст, пас барои ӯ вочиб аст, ки бо ақли худододааш Холиқи хешро бишиносад ва ба ӯ имон оварад. Омӯзгор бояд ақидаи Имоми Аъзамро ба саъми шогирдон бирасонад, ки Худоро бо ақл мешиносанд ва бо дил ба ӯ имон меоваранд (Автораферат, с.18).

М. Сайидахмадов дар фасл севуми боби мазкур, ки «Услуби фикҳи Имом Абӯҳанифаи Нуъмон ибни Собит (р) ва шеваи омӯзишу таълими усули мазҳаби ӯ» ном дорад, зарурати омӯхтани илми фикҳ ва нақши он дар ҳалли мушкилоти динии пайравони мазҳаби ҳанафӣ бо далоили илмӣ собит намуда, шеваи босалоҳияти тадриси он пешниҳод менамояд.

Ба андешаи муаллифи рисола, “муҳимтарин метод барои таълими усули фикҳ методи суҳбат ё худ суолу ҷавоб мебошад. Методи суҳбат имкон медиҳад, ки шогирдон бештар ба мавзӯӣ диққат диҳанд ва масоили барояшон норавшанро ба тариқи суолу ҷавоб бо омӯзгор мушаххас гардонанд. Дар таълими усули фикҳ аз ду намуди методи суҳбат: суҳбати маълумотдиҳанда ва бахотироваранда истифода бурдан мувофиқи мақсад аст (Автореферат, 19).

Ба ҳамин минвол муаллифи рисола ҳар як рӯкни усули фикҳи Имоми Аъзамро баррасӣ намуда, шеваи таълими онро бо овардани намунаҳо бо далолилии илмӣ собит намудааст.

Дар баробари дастовардҳо дар рисола баъзе камбудихо ба назар расид, ки рафъи онҳо ба манфиати кор хоҳад буд:

1. Муаллифи рисола барои собит намудани андешаи Имоми Аъзам доир ба масоили мавриди назар аз чандин сарчашмаҳо далел меоварад, ки боиси тӯлонии суҳан мегардад. Хубтар аст, ки дар ҳар масъала ба сарчашмаи асл мурочиат шавад ва сарчашмаҳои дараҷаи дувуми севум канор гузошта шавад.
2. Баррасии муфассали ҳар як масъала боиси тӯлонии суҳан гашта, гоҳо мавзӯи асосӣ, яъне таҳқиқи методикаи таълим мақоми дувумдараҷа касб кардааст. Беҳтар аст бештар методикаи таълими ҳар як масъалаи марбут ба мавзӯӣ коркард шаванд.
3. Муаллифи рисола дар соҳаи методикаи таълим бештар ба таҳқиқоти донишмандони ватанӣ таъҷиб мекунад ва хеле кам аз муҳаққиқони хориҷӣ истифода бурдааст. Хусусан, навиштаҳои методистони рус камтар мавриди қарбаст қарор гирифтаанд.
4. Дар рисола иштибоҳоти техникӣ ва хатоҳои имлоӣ ва баъзан услубӣ ба назар мерасанд, ки рафъи онҳо арзиши рисола баланд мебардорад.
5. Пешниҳод мекардем, ки дар номи рисола вожаи “Методика” бардошта шуда, он чунин номгузорӣ гардад: “Таълими рӯзгору

осор ва андешаҳои Абӯханифаи Нуъмон ибни Собит Имоми Аъзам дар муассисаҳои таълимӣ».

Дар маҷмӯъ, рисолаи Саидов Мирзоҳомид Мирзоевич пажӯҳиши комилу анҷомёфта мебошад ва онро метавон ба ҳимоя тавсия намуд.

Хулосаи мазкур баъд аз баррасии муфассали рисола дар маҷлиси шуъбаҳои илм ва инноватсияи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон бо иштироки мутахассисон аз Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии АТТ ва кафедраи методикаи таълими забон ва адабиёти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни бо иштироки 17 нафар устодон қабул гардид. Сураҷчаласаи №6, аз таърихи 30.08.2019.

**Мудири шуъбаи илм ва инноватсияи
Академияи таҳсилоти Тоҷикистон
номзади илмҳои педагогӣ**

С. Камолзода

Маълумот барои робита:

Суроға: 734024, ш. Душанбе, кучаи Айни, 45

Телефонҳо: 2274666 (кор); 918232822 (моб.)

Имзои С. Камолзодаро тасдиқ мекунам:

**Сардори шуъбаи кадрҳои
Академияи таҳсилоти Тоҷикистон**

Саидова М.